

4. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушение при локальных повреждениях мозга / А.Р. Лурия. – Изд. 3-е. – М., 2000. – 742 с.

The article deals with the actual problem of deviations of children with sensory impairments from the point of view of psychophysiology. At present, the education of children with mental and physical developmental disorders should be based on a clear diagnosis, psychological and pedagogical support of the family and early corrective work with the child. The compensation violations of perceive and cognitive development of children is a complex problem that uses the system features of the functional activity, that depends on the organization and structural-functional state of interneuronal connections that are the most intensively developing in early school age, which is important for the formation of all sensory systems. The violation of the adequacy of the perception, reflection, lack of effective regulation, the inability of perceptual action are established not to be able to provide full training, education and work, and this proves the necessity of individual approach to the development and education of children with sensory disorders and the need to create certain conditions for their development.

Keywords: sensory defects, neurophysiological mechanisms of development, compensation of psychophysiological disorders, perceptual perception, plasticity of the brain structures.

Отримано: 17.01.2013 р.

УДК 159.9

А.О.Яцюрюк

Вивчення феномена креативності в зарубіжній психології

У статті окреслено вихідні принципи традиційної емпіричної асоціативної психології, які сприяли описові креативності прихильниками асоціативного підходу. Описано особливості аналізу досліджень креативних рис особистості, творчого мислення представниками гештальт-психологічного підходу. Обґрунтовано детермінанти формування креативності в межах психоаналітичного та когнітивного підходів. Розкрито сутність параметрів креативності, спираючись на роботи представників психометричного підходу.

Ключові слова: креативність, креативні риси особистості, творче мислення, асоціативний підхід, гештальт-психологічний підхід, психоаналітичний підхід, когнітивний підхід, психометричний підхід.

В статті дана характеристика основним принципам традиційної емпіричної асоціативної психології, які сприяли опису креативності представниками асоціативного підходу. Описані особливості аналізу дослідження креативних рис особистості, творчого мислення представниками гештальт-психологічного підходу. Обґрунтовані детермінанти формування креативності в парадигмі психоаналітичного і когнітивного підходів. Розкрито зміст параметрів креативності з урахуванням робіт представників психометричного підходу.

Ключевые слова: креативность, креативные черты личности, творческое мышление, ассоциативный подход, гештальт-психологический подход, психоаналитический подход, когнитивный подход, психометрический подход.

Поняття «креативність» (від лат. creatio – створення, образ) в перекладі з латинської мови означає «здатність до творчості», тобто це створення нових, оригінальних, більш досконалих матеріальних і духовних цінностей, які мають об'єктивну або суб'єктивну значущість для людини. Д.Тейлор, К.Тейлор, М.Ферсон, Е.Фромм звужують це поняття до визначення його як «здатності дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, відкривати нове і, при цьому, – здатності до глибокого, цілісного усвідомлення набутого суб'єктом досвіду». Ці автори наголошують не на якості результату, а на характеристиках й процесах, що активізують творчу продуктивність, стимулюють особистість до прийняття оригінальних рішень.

Аналіз різних теорій і концепцій креативності слід починати з представників зарубіжної психології, оскільки саме в ній широко використовується термін «креативність», і дослідження даного феномена представлено широким спектром шкіл та напрямів: асоціативним (К.Мартіндейл, С.Меднік та ін.), гештальт-психологічним (М.Вертгеймер, К.Дункер), психоаналітичним (З.Фрейд, Л.Кубі, П.Вернон, Ф.Грінакр, Ф.Вайсман та ін.), психометричним (Дж.Гілфорд, Е.Торренс), когнітивним (П.Ленглі, Р.Вейсберг, Р.Стернберг, Д.Лаверт та ін.), соціально-особистісним (Ф.Баррон, Г.Айзенк, Г.Кафф, Д.Маккінон, К.Роджерс, А.Маслоу, Е.Фромм та ін.), інтегративним (Т.М.Амабіле, М.Чикжентмихалій, Г.Гарднер, Г.Грубер, Т.Любарт, М.Мумфорд, С.Густафсон, Д.Перкінс, Д.Симонтон, Л.Ф.Шоенфельдт, Р.Стернберг, Р.Вейсберг, Р.В.Вудман), пси-

хопатологічним тощо (Г.Айзенк, Р.Річардс, Х.С.Акіскал, К.Акіскал, В.Коріелл, Дж.Дж.Шилдкраут, Ф.Баррон, Д.М.Харрінгтон, П.К.Такер, А.М.Людвіг, П.Стоукс, М.Кейнс та ін.).

Метою нашої статті є розглянути сутність креативності з огляду на асоціативний, гештальт-психологічний, психоаналітичний, психометричний та когнітивний підходи, адже вони є базовими підходами, такими, що визначають структуру креативності та особливості її розвитку, а саме ці питання цікавлять нас найбільшою мірою. Отже, завданнями нашої статті є:

1. Окреслити вихідні принципи традиційної емпіричної асоціативної психології, які сприяли описові креативності прихильниками асоціативного підходу.

2. Описати особливості аналізу досліджень креативних рис особистості, творчого мислення представниками гештальт-психологічного підходу.

3. Обґрунтувати детермінанти формування креативності в межах психоаналітичного та когнітивного підходів.

4. Розкрити сутність параметрів креативності, спираючись на роботи представників психометричного підходу.

Розглянемо креативність з огляду на концепції науковців даних підходів, одним з яких є *асоціативний* (С.Меднік, К.Мартіндейл та ін.). Цей підхід ґрунтується на ідеї про те, що базовою складовою креативного мислення особистості є асоціації. Креативне мислення, в свою чергу, постає результатом нових комбінацій різних асоціацій стосовно ідей, які виникають у суб'єкта в процесі розв'язання ним творчої задачі. Чим більшою мірою віддаленими за змістом є ідеї, між якими виникають асоціації, тим більш креативним вважається мислення – за умов, що ці асоціації відповідають вимогам задачі та є корисними для самої людини.

Представник асоціативного напрямку С.Меднік розрізняє три шляхи знаходження суб'єктом креативних рішень, заснованих на асоціаціях: через інтуїтивну прозорливість, знаходження подібності між віддаленими елементами (ідеями), опосередкування одних ідей іншими тощо (останні можна розглядати як креативні риси особистості) [10].

Інший дослідник – К.Мартіндейл – стверджує, що будь-які креативні продукти виникають в результаті рекомбінацій вже відомих людині ідей через абсолютно нові асоціації. Орієнтуючись на подібність ідей, людина з креативним мисленням здатна навіть встановити асоціації між тими, що ніколи раніше не були пов'язані [9]. Для творчого мислення особистості корисною по-

стає радикальна зміна точок зору на предмет, який досліджується (виникає, так звана, боротьба проти усталених асоціацій).

А.Ротенберг [11] вводить в науковий обіг два поняття, що суттєво вплинули на розуміння сутності креативності. Одне з них – це уявлення про «мінусове мислення», яке полягає в здатності суб'єкта співвідносити два суперечливих поняття або ідеї. Таким чином, виникає можливість розглядати креативність не як первинний процес, а як розвинене абстрактне мислення. Друге поняття – «гомопросторове мислення», сутність якого – в активному поєднанні в одному просторі двох абсолютно різних просторових форм, у результаті чого виникає нова цілісність. Обидва уявлення тлумачать креативність як таку форму мислення, що значною мірою перевершує як логічне, так і раціональне мислення тощо [11, с. 19]. До цих ідей наближується уявлення Е.П.Торренса про креативність як про інсайт («миттєва реакція») – синтезований розумовий акт, в результаті якого виникають нові асоціації ідей, думок, фактів [13].

Однак, вихідні принципи традиційної емпіричної асоціативної психології не давали можливості її представникам вивчати досить складні психічні явища, зокрема, інтуїцію, яка тлумачиться і як специфічна здатність «цілісного усвідомлення» умов проблемної ситуації (синтез емпатійної та інтелектуальної інтуїції), і як механізм творчої діяльності людини. Прихильники асоціативної психології визнавали лише «цілковито свідоме мислення» (яке вміщує мисленеві операції – індукцію, дедукцію, здатності до порівняння, ставлення), що повною мірою підпорядковується асоціативним законам психіки особистості. Креативні риси людини та її творчість з позицій описаного підходу розглядаються як результат здатності суб'єкта знаходити достатньою мірою «віддалені» асоціації в процесі пошуку розв'язання тої чи іншої проблеми.

Гештальт-психологічний підхід (М.Вертгеймер, К.Дункер) в дослідженні творчих явищ виходить із принципів системності й цілісності, які є важливими для вивчення таких проблем, як дослідження креативних рис особистості, творчого мислення, оскільки творча діяльність є процесом аналізу цілісної картини певного аспекту матеріального або духовного світу [1; 3]. На думку представників гештальтпсихології, мислення – це розв'язання різних проблем, під час якого всі структурні перетворення уявлень і думок суб'єкта здійснюються як адекватне відображення структури певної проблемної ситуації. Прихильники гештальтпсихології вважають, що творче мислення – це не

логічні, покрокові дії, і не розрізнені асоціації, а великою мірою прогнозоване реструктурування цілісної ситуації.

Отже, представники гештальтпсихології поклали початок систематичному вивченню механізмів творчого (продуктивного) мислення. Творчий процес, в ході якого здійснюється розвиток креативних рис особистості, з позиції даного підходу, супроводжується руйнуванням існуючого гештальта для побудови нового, більш ефективного для людини [3, с. 88].

В основі *психоаналітичного підходу* (З.Фрейд, Л.Кубі, П.Вернон) покладено ідею З.Фрейда про те, що креативність виникає внаслідок усвідомлення суб'єктом реальності та деякими неусвідомленими мотивами. Зокрема, підтвердженням цього є те, що творчість письменників, художників є своєрідним «відгуком» їх неусвідомлених бажань, виражених в суспільно прийнятній формі [6; 8; 14]. Ці неусвідомлені бажання можуть стосуватися різних галузей і верств населення, почуттів тощо, наприклад: влади, багатства, слави, пошани або любові [6, с. 37].

Незважаючи на те, що даний підхід, без усіляких сумнівів, сприяв глибокому розумінню людиною деяких окремих аспектів творчості, на наш погляд, його слабким місцем є недостатньо відпрацьований та налагоджений механізм перекладу сублімованої сексуальної енергії безпосередньо на творчий акт. Крім того, даний підхід вирізняється зайвим редуціонізмом, який виявляється у спробах його прихильників пояснити прояви творчості виключно високою активністю лібідо.

Другий представник психоаналізу – Л.С.Кубі – підкреслював, що детермінантою креативності є передсвідомий стан особистості, що настає між моментом усвідомлення людиною реальності та глибоко прихованим нерозумінням імпліцитного змісту дій та явищ, які відбуваються в оточуючому просторі; в цьому передсвідомому стані думки, навіть якщо вони є нечіткими та незрозумілими, сприймаються людиною як такі, що можна інтерпретувати [8, с. 34]. На противагу З.Фрейду, Л.С.Кубі стверджував, що неусвідомлені конфлікти негативно впливають на креативність, а ми б додали – і креативні риси особистості, оскільки вони призводять до фіксованих, повторюваних думок. Психоаналітичні роботи з дослідження креативності, виконані відносно недавно (Б.Каплан, П.Ной, А.Ротенберг, Дж.Сулер, Х.Вернер), вказують на важливість як первинного, цілковито неусвідомленого проникнення в свідомість, так і вторинного (уважної, усвідомленої переробки інформації на рівні свідомості) процесів [11].

Отже, з позицій психоаналітичного підходу творчий процес за своєю суттю – це екстерналізація продуктів уяви за допомогою взаємодії примітивних і більш зрілих типів мислення, в ході якого відбувається розвиток креативних рис особистості.

Психометричний підхід (Дж.Гілфорд, Е.Торренс) виходить з ідеї створення стандартизованих методик, що вимірюють творчі здібності. Відомим представником цього підходу є Дж.Гілфорд, який, вивчаючи мислення, вказав на принципове розходження між двома його типами: конвергентним та дивергентним тощо. Конвергентне мислення актуалізується в тому випадку, коли людині, яка розв'язує задачу, треба на основі великої кількості варіантів знайти єдине правильне рішення. Тобто, Дж.Гілфорд співвідносить здатність до конвергентного мислення з інтелектом, що вимірюється тестами на IQ [7].

Дивергентне мислення Дж.Гілфорд визначає як «тип мислення, що рухається в різних напрямках» [7, с. 26]. Таке мислення припускає варіювання великої кількості шляхів та засобів розв'язання проблеми, що однозначно призводить до прийняття суб'єктом несподіваних навіть для нього самого висновків і результатів. На думку дослідника, операція дивергенції (також, як й операції перетворення та імплікації) є основою становлення креативності суб'єкта та розвитку креативних рис його особистості. На основі цих теоретичних концептів Дж.Гілфорда його співробітники розробили тести для дослідження здібностей (ARP), за допомогою яких вивчається переважно дивергентна продуктивність мислення особистості. Дж.Гілфорд вважав операцію дивергенції основою для формування креативності як загальної творчої здібності. У зв'язку з цим вчений виділив чотири критерії дивергентного мислення: 1) оригінальність – спроможність продукувати окремі асоціації, незвичайні відповіді; 2) семантична гнучкість – здатність виявляти основну властивість об'єкта і пропонувати новий спосіб її використання; 3) образна адаптивна гнучкість – спроможність змінювати форму об'єкта таким чином, щоб побачити в ній нові ознаки та можливості для використання з дещо іншою метою; 4) семантична, спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій певними умовами ситуації. Крім того, Дж.Гілфорд визначив шість параметрів креативності: 1) здатність до виявлення та формулювання проблеми; 2) здатність до генерування великої кількості ідей; 3) гнучкість – здатність до продукування різноманітних ідей; 4) оригінальність – здатність нестандартно змінювати ситуацію; 5) здатність удосконалювати об'єкт, дода-

ючи різноманітні деталі його змісту; б) здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу [цит. за 2, с. 183].

Інший представник цього напрямку Е.П.Торренс визначив креативність як процес прояву емпатії щодо різних проблем в результаті дефіциту або дисгармонії наявних у суб'єкта знань. В текстах на вимірювання креативності особистості Е.П.Торренс заклав необхідність для людини визначати ці задачі, шукати їхні розв'язання, формулювати нові гіпотези, а також здійснювати їхню перевірку і, нарешті, – повідомляти та обґрунтовувати результати розв'язання задач. У тестах креативності Е.П.Торренс використав моделі творчих процесів, що відображують їхню складність у різних сферах діяльності: словесній, образотворчій, звуковій, руховій тощо. Тести оцінюють креативність, розвиток креативних рис особистості в показниках швидкості, гнучкості, оригінальності та розробленості ідей. На відміну від тестів Дж.Гілфорда, тести Е.П.Торренса призначені для більш широкої вікової аудиторії: від дошкільників до дорослих тощо [13].

Е.П.Торренс визначає творче мислення як процес відчуття труднощів, проблем, розривів у інформації, відсутніх або витіснених елементів, висунення гіпотез щодо останніх, перевірки та оцінки сформульованих гіпотез, їх аналізу та повторної верифікації, повідомлення результату тощо [13, с. 70]. Узагальнивши результати власних досліджень, автор прийшов до висновку, що зв'язок між рівнем інтелекту та креативністю – односторонній. Запропонована Е.П.Торренсом модель «інтелектуального порогу» є свідченням того, що при $IQ = 120$ креативність та інтелект утворюють єдиний фактор; вище цього порога фактори інтелекту та креативності виявляються як зовсім незалежні показники. Інакше кажучи, до певного рівня IQ обмежує прояв креативності, тоді як високий рівень інтелекту сприяє зростанню креативності [13, с. 71].

Виокремлені Дж.Гілфордом та Е.П.Торренсом критерії креативності (особливо, оригінальність і швидкість) великою кількістю авторів ставляться під сумнів. Зокрема, ці автори зазначають, що показники за тестами креативності не завжди співпадають з її проявами в реальному житті [7; 13]. Отже, Дж.Гілфорд і Е.П.Торренс належать до прихильників вимірювання креативності за характеристиками результатів її прояву. Однозначно, підхід цих авторів дозволив дещо інакше розглядати проблему зв'язку між креативністю та інтелектом.

Дослідники психометричного підходу дійшли висновку про слабкий зв'язок творчих здібностей та здатностей до навчання,

а, отже, й інтелекту тощо. Одним з перших на розрізнення творчих здібностей та інтелекту звернув увагу Л.Л.Терстоун. Він зазначив, що для здійснення суб'єктом творчої діяльності необхідними є такі фактори, як особливості темпераменту, здатності швидко засвоювати та породжувати ідеї (а не критично ставитися до них). При цьому прихильники психометричного підходу зазначають, що творчі рішення виникають, як правило, у момент релаксації, розсіювання уваги, а не тоді, коли увага свідомо концентрується на розв'язанні якоїсь певної проблеми [цит. за 5, с. 63].

Представники психометричного підходу як позитивно, так і негативно вплинули на галузь дослідження креативності. По-перше, позитивним був той факт, що розроблені науковцями тести дозволили не тільки експериментально досліджувати творчість, в тому числі – й креативні риси особистості, але також зробити ці дослідження максимально компактними, такими, що не вимагають спеціального обладнання, і, в певному сенсі, є значно об'єктивнішими, ніж інші експерименти, проведені раніше. По-друге, так зване, «психометричне» бачення креативності зробило можливим організацію досліджень за участі «звичайних» (тобто, не обов'язково видатних чи талановитих) людей [7; 13].

Однак, як і будь-яке неоднозначне явище, психометризація досліджень творчості мала і дещо негативні наслідки. По-перше, згідно з багатьма дослідниками, психометричні тести креативності є досить банальним і неадекватним способом вимірювання творчих здібностей особистості, у зв'язку з чим авторами, в тому числі – і даного підходу – було запропоновано більш відповідний спосіб дослідження креативності – з огляду на використання творчих продуктів або результатів творчості (наприклад, малюнків, коротких оповідань тощо). По-друге, відповідно до тверджень критиків психометричного підходу вимірювальна модель творчості, що ґрунтується на оцінці параметрів швидкості, розробленості, оригінальності та гнучкості, відображує феномен творчості дещо неадекватно.

В той же час не можна не погодитися з тим, що творчий процес є взаємодією двох протилежних типів мислення: дивергентного і конвергентного, а сам по собі процес становлення креативності, розвитку креативних рис особистості – і є процесом формування дивергентного мислення суб'єкта.

Когнітивний підхід (Р.Вейсберг, Д.Лаверт, П.Ленглі, Р.Стернберг та ін.) розглядає креативність у зв'язку із розвитком пізнавальних процесів. Творчий процес, як і пізнавальний,

заснований на великій кількості різних когнітивних складових. Вивчаючи окремі випадки з життя відомих людей, а також використовуючи деякі лабораторні процедури, один із представників даного підходу – Р.Вейсберг – намагається довести, що «включення» творчої інтуїції в процес пізнавальної діяльності залежить, передусім, від того, чи у випробовуваних достатньою мірою набула розвитку пізнавальна сфера їх особистості [15].

Однією з останніх за часом виникнення наукових теорій і концепцій креативності є, так звана, «теорія інвестування», запропонована Р.Стернбергом і Д.Лавертом. Ці автори вважають креативною таку людину, яка прагне і здатна «купувати ідеї за низькою ціною і продавати за високою». Р.Стернберг вважає, що людина може не реалізувати свій творчий потенціал у двох випадках: 1) якщо вона висловлює ідеї завчасно, коли вони є неактуальними та нецікавими для інших; 2) якщо людина намагається не обговорювати певну ідею занадто довгий період часу, і тоді вона стає цілком очевидною, «застарілою» тощо. У цьому контексті прояв творчості, за Р.Стернбергом, базується на тому, що ця ідея замінюється соціальним прийняттям творчого процесу як такого та його суб'єктивною, а, отже, достатньо звуженою оцінкою. За Р.Стернбергом, інтелект значно сприяє розв'язанню людиною нових завдань та автоматизації творчих дій. Щодо зовнішнього світу, інтелектуальна поведінка може виявлятися в адаптації суб'єкта до оточуючого процесу, у виборі типу зовнішнього середовища або в його перетворенні. Якщо людина здійснює останнє, то тоді ми можемо стверджувати, що вона виявляє творчу поведінку [12]. На думку Р.Стернберга, інтелектуальні здібності, як і навколишнє середовище, а також мотивація людини, її індивідуальні риси, стиль мислення, вже набуті знання тощо – є джерелами креативності. Особливо важливими, вважає вчений, є три інтелектуальні здібності: 1) синтетична здатність бачити проблему по-новому і, при цьому, – долати межі буденної свідомості; 2) аналітична здатність розпізнавати ідеї, гідні подальшого опрацювання та розвитку; 3) практичні, зумовлені контекстом здатності – вміння переконувати інших у цінності та значущості певної ідеї. Важливим є саме по собі поєднання цих трьох видів здатностей, адже аналітична здатність, яка використовується у разі відсутності двох інших, сприяє розвитку саме критичного, а не креативного мислення [12, с. 9]. Синтетична здатність за умов відсутності двох інших призводить до породження суб'єктом нових ідей, які не піддаються ретельним емпіричним дослідженням, а необхідні для того, щоб, по-перше,

оцінити перспективність певної ідеї, а, по-друге, стимулювати особистість до використання цієї ідеї власне у пізнавальній діяльності. Практично, існування зумовленої контекстом однієї здатності (за умов відсутності двох інших) може призвести до того, що ідея буде прийнятою людиною не тому, що вона дійсно варта того, а, скоріше, тому, що була чітко та обґрунтовано представлена.

Креативність, згідно з точкою зору Р.Стернберга [12], передбачає здатність суб'єкта йти на розумний ризик, готовність переборювати перешкоди, стимулювати внутрішню мотивацію, виявляти толерантність до невизначених ситуацій, готовність протистояти думці оточуючих. Прояв креативності також постає неможливим, якщо оточення людини не є творчим.

Когнітивний підхід розглядає креативність як складову, так званий «аспект» інтелекту; тому визначальною характеристикою креативності постає наявність продукту діяльності або розв'язання задачі. Психологами когнітивного напрямку було розглянуто ще один аспект проблеми становлення креативності особистості – це причини і характер бар'єрів на шляху до формулювання та реалізації творчої думки.

А.Г.Лідерс в своїх роботах називає кілька основних перешкод до формування креативної особистості:

- конформізм – бажання бути схожим на інших. У проблемних ситуаціях людина стежить за думками інших та не приймає позицію конфронтації;
- цензура – не лише зовнішня, а й внутрішня. У цьому випадку людина свідомо чи несвідомо ніби «пригнічує», відкидає нетрадиційні або незвичайні для інших думки;
- ригідність (стереотипність) думки, яка набувається в процесі життєвого досвіду, і, зокрема, в шкільному навчанні, де виробляється звичка розв'язувати типові задачі достатньо звичними, традиційними способами;
- імпульсивність думки (прагнення приймати непродумані, неадекватні рішення). Імпульсивність зазвичай виникає в умовах високої мотивації, нестачі часу, стресу і т.д;
- егоцентризм думки (нездатність людини прийняти точку зору інших людей, фіксація уваги лише на своїй ідеї) [4, с. 68].

Висновки. Хоча, незважаючи на недоліки когнітивного підходу, слід зазначити, що в межах саме даного підходу вивчення творчості є фундаментальним для психології, адже творчість, як і будь-який інший пізнавальний процес, наголошує на прин-

ципових механізмах пізнання загалом і мислення зокрема. Ідеї прихильників даного підходу важливі, передусім, тим, що дають можливість зробити обґрунтований висновок про те, що розвиток креативних рис особистості відбувається під час творчого пізнання й перетворення себе і навколишнього світу.

В наступних наших публікаціях буде проаналізовано розвиток уявлень щодо сутності креативності в парадигмі інших наукових підходів, розкрито структуру даного феномена тощо.

Список використаних джерел

1. Вертгеймер М. Продуктивное мышление / М. Вертгеймер / [пер. с англ. ; вступит. статья В.П. Зинченко; общ. ред. С.Ф. Горбова и В.П. Зинченко]. – М. : Прогресс, 1987. – 336 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Изд-во «Питер Пресс», 1999. – 368 с.
3. Дункер К. Психология продуктивного (творческого) мышления : [тексты] / К. Дункер // Психология мышления / [под ред. А.М. Матюшкина]. – М. : Прогресс, 1965. – С. 86–234.
4. Лидерс А.Г. Психологический тренинг с подростками / А.Г. Лидерс. – М. : Академия, 2003. – 256 с.
5. Сафонцева С.В. Влияние экстраверсии-интроверсии на взаимосвязь интеллекта и креативности / С.В. Сафонцева, А.Н. Воронин // Психологический журнал, 2000. – Т. 21. – № 5. – С. 56–64.
6. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному / З. Фрейд. – М. : Университетская книга АСТ, 1997. – 156 с.
7. Guilford J.P. The nature of human intelligence / J.P. Guilford. – N.Y. : McGraw-Hill, 1967. – 156 p.
8. Kubie L.S. Neurotic distortion of the creative process / L.S. Kubie. – Lawrence : K.S. (University of Kansas Press), 1958. – P. 34.
9. Martindale C. Biological bases of creativity / C. Martindale // Handbook of creativity / [ed. by R.J. Sternberg]. – Cambridge, 1999. – 75 p.
10. Mednick S.A. Theory and test of creative thought / S.A. Mednick // Proceeding of the XIV international congress of applied psychology. – Copenhagen, 1961. – Vol. 5. – P. 65–73.
11. Rothenberg A. The process of Janusian Thinking in creativity / A. Rothenberg // Archives of General Psychiatry, 1976. – № 33. – P. 17–26.
12. Sternberg R. General intellectual ability / R. Sternberg // Human abilities by R. Sternberg. – 1985. – P. 5–31.

13. Torrance E.P. The nature of Creativity as Manifest in its Testing / E.P. Torrance // The Nature of Creativity / [ed. by R.J. Sternberg]. – Cambridge : Cambridge Univer. Press, 1988. – P. 32–75.
14. Vernon P.E. Creativity: Selected reading / P.E. Vernon. – Baltimore, MD : Penguin Books, 1970. – 94 p.
15. Weisberg R.W. Creativity: Beyond the myth of genius / R.W. Weisberg. – New York : Freeman, 1993. – 140 p.

In this article the main principles of traditional empiric associative psychology which influence on describing creativeness by the representatives of the associative approach were characterized. The peculiarities of the analysis of creative features of the person, creative thinking of the subject were described by the representatives of the geshtalt-psychological approach. The factors of forming of the creativeness in the paradigm of psycho-analytical and cognitive approaches were proved. The content of features of the creativeness according to psycho-metric approach was shown.

Keywords: creativeness, creative features of the person, creative thinking, associative approach, geshtalt-psychological approach, psycho-analytical approach, cognitive approach, psycho-metric approach.

Отримано: 27.01.2013 р.